

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original Article

การศึกษาภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ ในครรภ์ที่ผ่านมาของหญิงตั้งครรภ์ที่มาฝากครรภ์ โรงพยาบาลแม่และเด็ก จังหวัดราชบุรี

Breast Feeding Failure of Last Pregnancy in Pregnant Women at Ratchaburi Maternal and Child Hospital

วิชาญ ตีปะวาโร พ.บ.

ประยูร อางนันทน์ พบ.

สุวรรณี นาคะ ศษ.ม. (ประชากรศึกษา)

โรงพยาบาลแม่และเด็ก

ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 4 ราชบุรี

Wichan Tipawaro M.D.

Prayoon Angnanon M.D.

Suwannee Naka M.Ed. (Pop.Ed.)

Maternal and Child Hospital

Health Promotion Center, Region 4, Ratchaburi

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาอัตราภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในครรภ์ที่ผ่านมาของหญิงตั้งครรภ์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างคือ หญิงตั้งครรภ์ที่เคยมีบุตร โดยบุตรคนที่แล้วอายุไม่เกิน 5 ปี ที่มารับการตรวจครรภ์ที่ห้องฝากครรภ์โรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี ระหว่างเดือนเมษายน 2543 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2545 จำนวน 659 คน ทำการสัมภาษณ์สอบถาม ข้อมูลจากหญิงตั้งครรภ์โดยใช้แบบสอบถามการวิจัยและนำผลมาวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้คือจำนวนและร้อยละ ผลการวิจัยพบหญิงตั้งครรภ์ที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ 572 คน (86.80%) เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสม 64 คน (9.71%) ไม่เคยเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ 23 คน (3.49%) เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ตั้งแต่ 4 เดือนขึ้นไปโดยไม่ได้นมผสม 322 คน (48.86%) เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสมตั้งแต่ 4 เดือนขึ้นไป 34 คน (5.16%) พบอัตราภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่เดือนที่ 4 หลังคลอด 51.14% สาเหตุของภาวะล้มเหลวที่สำคัญคือ การทำงาน ซึ่งในกลุ่มเลี้ยงทารกด้วยนมแม่พบ 61.54% เลี้ยงทารกด้วยนมแม่และนมผสม 76.56% หญิงตั้งครรภ์ 17 คน (2.58%) ไม่เคยได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่เลย สรุปการลดภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ จะสำเร็จได้จะต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการให้ความรู้และความเข้าใจการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่กับหญิงตั้งครรภ์ทุกคน

ABSTRACT

The objective of this study was to explain the failure rate of breast feeding in the gestation before this pregnancy. The study was survey research and the samples were collected by the pregnant who already had son or daughter less than 5 years in the Ante-natal clinic of Maternal and child hospital, Ratchaburi province during April 2000 to February 2002.

659 Pregnant women were interviewed by questionnaire. Data were collected and analyzed and the statistics to be used was percentage. The results found the failure rate of breast feeding was 51.14 percent (322 in 659 cases). 572 cases (86.8%) were breast feeding and only 322 in 572 cases were succeeded in breast feeding (breast feeding more than 4 months) 64 cases (9.71%) were partially breast feeding (Breast feeding combine with formular milk) and 23 cases (3.49%) were not breast fed. The most common reasons for stopping breast feeding in the group of breast feeding and partial breast feeding were return to work (61.54% and 76.56% respectively). 2.58% of the pregnant women were not educated for breast feeding. The study suggests that education about breast feeding to the pregnant women can reduce the failure rate of breast feeding.

บทนำ

การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มารดาพึงจะมอบให้แก่ทารกในช่วงแรกของชีวิต ข้อดีของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ เช่น คุณค่าทางโภชนาการ ภูมิคุ้มกันโรค การไม่เกิดภูมิแพ้ของนมที่ทารกได้รับ ความสะอาด สะดวกและปลอดภัย ผลต่อจิตใจและผูกพันระหว่างมารดาและทารก รวมทั้งประหยัดทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลดีที่มีต่อมารดา เช่น ช่วยในการขับน้ำคาวปลา รวมทั้งทำให้มดลูกหดตัวและกลับเข้าสู่สภาวะปกติได้อย่างเหมาะสม

การที่มารดาได้มีโอกาสสัมผัสกับทารกและให้ทารกได้ดูดหัวนมของมารดาทันทีหลังคลอดไม่เกินครึ่งชั่วโมง จะช่วยสร้างความผูกพันระหว่างมารดา และทารก และจะเป็นการกระตุ้นการสร้างน้ำนมของมารดา ซึ่งถือว่าการเริ่มต้นที่ดี ของความสำเร็จในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ และที่สำคัญ ในภาวะเศรษฐกิจ ปัจจุบันนี้นมแม่ถือได้ว่าเป็นอาหารสำหรับทารก ที่ประหยัดที่สุดทั้งยัง สะดวกและสบาย

Sayers และคณะ³ ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มี

ผลต่อการเริ่มต้นเลี้ยงทารกด้วยนมแม่และระยะเวลาในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ โดยทำการศึกษาจากมารดาที่คลอดบุตรทั้งสิ้น 162 คน โดยผู้ทำการวิจัยจะไปเยี่ยมบ้านและสัมภาษณ์มารดา 3 ครั้ง คือ 2, 6 และ 12 สัปดาห์ หลังคลอด และพบว่าที่ระยะเวลา 2 สัปดาห์, 6 สัปดาห์ และ 12 สัปดาห์ หลังคลอด มีมารดาที่หยุดเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ 8%, 7% และ 10% ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่ามารดาที่มีการศึกษาสูง และมารดาที่ตนเองเคยได้กินนมแม่มีความสัมพันธ์กับการเริ่มเลี้ยงทารก ด้วยนมแม่ตั้งแต่เกิด อย่างมีนัยสำคัญ

Essex และคณะ⁴ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับอัตรา การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ใน 6 เดือนแรกหลังคลอด และ เหตุผลที่ต้องหยุดการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ โดยศึกษาในทารก 4,286 คน โดยสอบถามมารดาของทารก 3 ช่วงเวลา คือ 6 สัปดาห์, 3 เดือน และ 6 เดือน หลังคลอด พบว่ามีจำนวนมารดาที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ ถึง 6 สัปดาห์, 3 เดือน และ 6 เดือน หลังคลอด เป็น 79.5% (68.4% exclusive), 71% (47.6% exclusive) และ 56% (2.5% exclusive) ตามลำดับ (exclusive หมายถึง การเลี้ยง

ทารกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียว) และเหตุผลที่จำเป็นต้องหยุดเลี้ยงทารกด้วยนมแม่พบว่า นำนมไม่เพียงพอ 29%, 29% และ 33% ที่ 6 สัปดาห์ 3 เดือน และ 6 เดือน ตามลำดับ ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งคือ มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านซึ่งไม่สามารถเลี้ยงทารกด้วยนมแม่พบประมาณ 38%

Escriva และคณะ⁵ ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระยะเวลา ในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ โดยศึกษาจากมารดาทั้งหมด 545 คน โดยการสัมภาษณ์พบว่ามามีมารดาที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่นานประมาณ 1 เดือน, 2 เดือน, 3 เดือน และ 4 เดือน คิดเป็น 17%, 13.3%, 24.8% และ 12.7% ตามลำดับและยังพบว่ามีมารดาที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่นานประมาณ 5 เดือน หรือมากกว่าคิดเป็น 32.3% พบในกลุ่มมารดาที่มีอายุมากกว่า 25 ปี เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ได้นานกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ และพบว่าในกลุ่มที่มารดาทำงานนอกบ้านสามารถจะเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ต่อได้ โดยที่ทำงานยืดหยุ่นให้มารดาเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในที่ทำงานได้ และที่ทำงานได้ลดเวลาการทำงาน

Bourgoin และคณะ⁶ ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระยะเวลาการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ โดยทำการส่งแบบสอบถามไปยังมารดาที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ทั้งสิ้น 350 คน ที่เวลา 1-2 สัปดาห์ 3 เดือน และ 6 เดือน ภายหลังคลอด ผลพบว่า 40% ของมารดาให้น้ำนมทารกอย่างน้อยเป็นระยะเวลา 6 เดือน พบในกลุ่มมารดาที่มีการศึกษา รายได้สูง เคยตั้งครรภ์และมีประสบการณ์การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ และเหตุผลที่จำเป็นต้องหยุดการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ คือนำนมไม่เพียงพอ อ่อนเพลีย ปัญหาที่เด่านมและต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

Scott และคณะ⁷ ได้ทำการศึกษาถึงความตั้งใจของสามี ในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลี้ยงทารก ด้วยนมแม่ของมารดา โดยทำการศึกษามารดา 556 คน โดยให้กรอกแบบสอบถามก่อนออกจากโรงพยาบาลพบว่า 83.8% ของมารดา (โดยมี 6%

ในส่วนนี้มีนมผสมปนอยู่ด้วย) หลังจากได้วิเคราะห์ข้อมูล โดยตัดปัจจัยต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบ พบว่าสามีที่มีความตั้งใจจะให้ภรรยาเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ของมารดาในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่

Holmes และคณะ⁸ ได้ทำการศึกษาอัตราการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในมารดา 116 คน ที่มีบุตรอายุเกิน 2 ขวบ โดยการตอบแบบสอบถามพบว่ามารดา 85.3% คิดที่จะเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ตั้งแต่แรกเกิด พบว่ามารดา 8.6% หยุดให้นมทารกภายในสัปดาห์แรกหลังจากคลอดบุตร 6% หยุดให้นมทารก ภายใน 4 สัปดาห์หลังคลอด 50% ยังคงให้นมทารกจนถึงอายุ 3 เดือน และ 32% ยังคงให้นมทารกถึง 6 เดือนหลังคลอด กลุ่มมารดาที่อายุ 20 ปีหรือมากกว่าเลือกจะให้นมแม่นมากกว่ากลุ่มมารดาที่อายุน้อยกว่า 20 ปี

Barber และคณะ⁹ ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ โดยศึกษาจากมารดาจำนวน 434 คน และทารกอายุ 4 เดือน ซึ่งพบว่า 83% ของมารดาเริ่มให้นมแม่ตั้งแต่แรกเกิด และจะมีการลดลงอย่างชัดเจนในช่วง 1 เดือนแรก และพบว่าครบ 4 เดือน หลังคลอดมีมารดาเพียง 57% ที่ยังคงเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ (35% exclusive, 22% breastmilk with formula) โดยระยะเวลาในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น การศึกษา ความรู้เรื่องการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ที่ได้รับ, จำนวนการตั้งครรภ์ และการใช้นมผสมร่วมด้วย เป็นต้น

จากประโยชน์ ของนมแม่ดังกล่าวมา จึงจำเป็นต้องแนะนำ และดูแลให้มารดาเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ให้ได้มากที่สุดก่อนที่จะสามารถแก้ไขปัญหานี้ เราจำเป็นต้องสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ของมารดาที่เคยมีบุตรมาแล้วและสำรวจหาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ เมื่อทราบข้อมูลดังกล่าว ซึ่งอาจหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความล้มเหลวในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ เพื่อให้

การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในปัจจุบันประสบผลสำเร็จ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาถึงอัตราภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในครรภ์ที่ผ่านมาของหญิงตั้งครรภ์ที่มาฝากครรภ์โรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี และหาสาเหตุของภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในหญิงตั้งครรภ์ดังกล่าว

วัสดุและวิธีการ

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ

นิยามตัวแปรในการศึกษาวิจัย

Breast Feeding Failure หมายถึง มารดาที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่เพียงอย่างเดียว เป็นระยะเวลาน้อยกว่า 4 เดือน

Exclusive Breast Feeding หมายถึง การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่โดยที่ทารกไม่ได้นมผสมเลย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือหญิงตั้งครรภ์ที่เคยมีบุตร โดยบุตรคนที่แล้วอายุไม่เกิน 5 ปี และมารับการตรวจที่ห้องฝากครรภ์โรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี ตั้งแต่เดือนเมษายน 2543 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2545

Inclusion criteria :

1. หญิงตั้งครรภ์ที่มาฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลแม่และเด็ก ราชบุรี
2. บุตรจากครรภ์ที่แล้ว อายุไม่เกิน 5 ปี
3. สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัยครั้งนี้

Exclusion criteria :

1. บุตรจากครรภ์ที่แล้วเสียชีวิตก่อนอายุ 4 เดือน
- ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษาถึงอัตราภาวะความล้มเหลว ของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในต่างประเทศ พบว่ามีอัตราที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานของสังคม และเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ สำหรับโรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี ยังไม่พบมีผู้รายงาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษานำร่อง

โดยศึกษามารดาในกลุ่มดังกล่าว 30 คน โดยใช้แบบสอบถามการวิจัยพบว่า มีอัตราภาวะความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในครรภ์ที่ผ่านมาเท่ากับร้อยละ 55 ($P : 0.55$) และนำมาแทนค่าในสูตรคำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตร¹⁰

$$n = \frac{Z\alpha^2 p(1-p)}{D^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดตัวอย่าง

P คือ อัตราภาวะความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษานำร่อง พบว่า ค่า $P = 0.55$

Z คือ ค่ามาตรฐานตามตาราง z (Standard normal distribution) ตามค่า (type 1 error) ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นตามความเหมาะสมของเรื่อง ที่ทำการศึกษาโดยใช้ค่า $\alpha = 0.01$ ดังนั้น $\alpha = 2.58$ (ที่ค่า type 1 error = 0.01)

D คือ ค่าความผิดพลาดที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ในการนำผลที่ได้จากข้อมูลตัวอย่างไป ประมาณค่าที่แท้จริงในประชากร ในการศึกษาค้นคว้านี้ให้ ความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ 5 เท่ากับ 0.05

$$n = \frac{(2.58)^2 (0.55) (0.45)}{(0.05)}$$

$$= 658.98$$

$$\sim 659 \text{ คน}$$

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาในประชากรทั้งสิ้น 659 คน

หญิงตั้งครรภ์ที่มาฝากครรภ์ที่ห้องฝากครรภ์โรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรีตั้งแต่เดือน เมษายน 2543 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2545 จะได้รับการซักประวัติ ตรวจร่างกายและอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนดไว้จะได้รับคำแนะนำอธิบายให้ทราบถึงโครงการวิจัย ขั้นตอนและวิธีการ รวมถึงประโยชน์ที่ได้รับเมื่อหญิงตั้งครรภ์สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย ลงลายมือแสดงความสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย จะได้รับการสอบถามข้อมูลต่าง ๆ ในแบบสอบถามของ

งานวิจัยโดยพยาบาลวิชาชีพ 2 คน ซึ่งได้รับการอบรมเข้าใจถึงวิธีการและขั้นตอนในการสอบถามสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากหญิงตั้งครรภ์กลุ่มดังกล่าว นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง เช่น อายุ อาชีพ การศึกษาและรายได้เป็นต้น โดยใช้สถิติเชิงสำรวจแสดงในลักษณะจำนวน ค่าร้อยละ

ผลการศึกษา

จำนวนหญิงตั้งครรภ์ทั้งหมดที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์กำหนด ตั้งแต่เดือนเมษายน 2543 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2545 เท่ากับ 659 คน หญิงตั้งครรภ์ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 25 - 29 ปี พบร้อยละ 34.14 อายุต่ำสุดคือ 17 ปี และสูงสุดคือ 43 ปี อาชีพแม่บ้านพบมากที่สุด ร้อยละ 36.27 การศึกษาระดับประถมศึกษา พบมากที่สุด ร้อยละ 52.20 และรายได้ต่อเดือนที่พบมากที่สุดอยู่ในช่วง 2,001-4,000 บาท พบร้อยละ 35.51 (ตารางที่ 1)

จากหญิงตั้งครรภ์ทั้งหมดที่ทำการศึกษาพบ ว่า เลี้ยงทารกด้วยนมแม่อย่างเดียว 572 คน คิดเป็นร้อยละ 86.80 เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสม 64 คน คิดเป็นร้อยละ 9.71 และหญิงตั้งครรภ์ที่ไม่เคยเลี้ยงทารกด้วยนมแม่เลย 23 คน คิดเป็นร้อยละ 3.49 (ตารางที่ 2)

กลุ่มหญิงตั้งครรภ์ที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่น้อยกว่า 4 เดือน 250 คน (37.94%) และเลี้ยงทารกด้วยนมแม่นาน 4 เดือนขึ้นไป 322 คน (48.86%) ส่วนในกลุ่มที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสมน้อยกว่า 4 เดือน 30 คน (4.55%) และเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสมนาน 4

เดือนขึ้นไป 34 คน (5.16%) กลุ่มไม่เคยเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ 23 คน (3.49%) ซึ่งหมายถึงการศึกษารังนี้ พบภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในครรภ์ที่ผ่านมาร้อยละ 51.14 (ตารางที่ 3)

เหตุผลหลักที่หญิงตั้งครรภ์ต้องหยุดเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ ในกลุ่มที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่คือ การทำงานนอกบ้าน พบร้อยละ 61.54 รองลงมาคือน้ำนมไม่เพียงพอ ร้อยละ 14.16 ส่วนในกลุ่มที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ และนมผสมมีเหตุผลหลักคือ ทำงานนอกบ้านร้อยละ 76.56 และน้ำนมไม่เพียงพอร้อยละ 18.75 (ตารางที่ 4)

เหตุผลของหญิงตั้งครรภ์ในกลุ่มที่ไม่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาที่หวั่นหรือด้านม ร้อยละ 56.52 เช่น หวั่นมบอด ด้านมอักเสบ รองลงมาคือไม่มีน้ำนมร้อยละ 21.74 เป็นต้น (ตารางที่ 5)

หญิงตั้งครรภ์ที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ 79.36 ได้รับคำแนะนำความรู้การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่จากบุคลากรสาธารณสุข เช่น แพทย์ พยาบาล เป็นต้น แต่พบว่าหญิงตั้งครรภ์ถึงร้อยละ 2.58 ที่ไม่เคยได้รับความรู้เรื่อง การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่เลย (ตารางที่ 6)

หญิงตั้งครรภ์ทราบถึงประโยชน์ของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ถึงร้อยละ 99.70 จากการศึกษาพบว่าหญิงตั้งครรภ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 35.66 ทราบว่าประหยัด รองลงมาคือ ทารกฉลาดแข็งแรงเลี้ยงง่าย พบถึงร้อยละ 15.33 และมีหญิงตั้งครรภ์ไม่ทราบถึงประโยชน์ของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ร้อยละ 0.30 (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของหญิงตั้งครรภ์จำแนกตามข้อมูลทั่วไป (N = 659)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
1. อายุ (ปี)		
ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 19	31	4.70
20 - 24	182	27.62
25 - 29	225	34.14
30 - 34	170	25.80
35 - 39	45	6.83
มากกว่าหรือเท่ากับ 40	6	0.91
2. อาชีพ		
แม่บ้าน	239	36.27
รับจ้างทั่วไป	196	29.74
เกษตรกร	131	19.88
ค้าขาย	84	12.75
รับราชการ	9	1.36
3. การศึกษา		
ไม่ได้เรียน	7	1.06
ประถมศึกษา	344	52.20
มัธยมศึกษาตอนต้น	172	26.10
มัธยมศึกษาตอนปลาย	80	12.14
อนุปริญญา	19	2.88
ปริญญาตรี	37	5.62
4. รายได้ (บาทต่อเดือน)		
ไม่มีรายได้	17	2.59
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 2,000	69	10.47
2,000 - 4,000	234	35.51
4,001 - 6,000	128	19.42
6,001 - 8,000	92	13.96
8,001 - 10,000	48	7.28
มากกว่า 10,000 ขึ้นไป	71	10.77

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของหญิงตั้งครรภ์จำแนกตามการเลี้ยงทารก (N = 659)

หญิงตั้งครรภ์	จำนวน	ร้อยละ
นมแม่	572	86.80
นมแม่ร่วมกับนมผสม	64	9.71
ไม่เคยเลี้ยงทารกด้วยนมแม่	23	3.49

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของหญิงตั้งครรภ์จำแนกตามระยะเวลาของการเลี้ยงทารก

ระยะเวลา (เดือน)	นมแม่		นมแม่และนมผสม		ไม่เคยเลี้ยงทารกด้วยนมแม่	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 1	51	7.74	2	0.30	23	3.49
1	61	9.26	14	2.12		
2	53	8.04	9	1.36		
3	85	12.90	5	0.76		
4	73	11.08	-	-		
5 - 6	52	7.89	2	0.30		
7 - 12	105	15.93	13	1.97		
13 - 24	88	13.35	18	2.73		
มากกว่า 24	4	0.61	1	0.15		
รวม	572	86.80	64	9.71	23	3.49

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของหญิงตั้งครรภ์จำแนกตามเหตุผลที่ต้องหยุดเลี้ยงทารกด้วยนมแม่

เหตุผล	นมแม่		นมแม่และนมผสม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ทำงาน	352	61.54	49	76.56
น้ำนมไม่พอ	81	14.16	12	18.75
ให้อาหารเสริมอย่างอื่น	51	8.92	3	4.69
เช่น ข้าวบด กล้วย				
ทารกปฏิเสธนมแม่	41	7.17	-	-
มีปัญหาที่หัวนมหรือเต้านม	23	4.02	-	-
ทารกป่วย	13	2.27		
ตั้งครรภ์	8	1.40	-	-
ญาติแนะนำให้นมผสม	3	0.52	-	
รวม	572	100.00	64	100.00

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของหญิงตั้งครรภ์จำแนกตามเหตุผลที่ไม่ได้เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ (N = 23)

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
ปัญหาที่ห้วนนมหรือเต้านม	13	56.52
ไม่มีน้ำนม	5	21.74
ทารกปฏิเสธนมแม่	3	13.04
ทำงาน	1	4.35
ศึกษาต่อ	1	4.35
รวม	23	100.00

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของหญิงตั้งครรภ์จำแนกตามแหล่งที่ได้รับคำแนะนำเรื่องการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่
(N = 659)

แหล่งที่ได้รับคำแนะนำ	จำนวน	ร้อยละ
บุคลากรทางสาธารณสุข	523	79.36
มารดาหรือญาติ	96	14.57
ไม่เคยได้รับคำแนะนำ	17	2.58
สื่อโทรทัศน์	16	2.43
เพื่อน	7	1.06
รวม	659	100.00

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของหญิงตั้งครรภ์จำแนกตามประโยชน์ของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ (N = 659)

ประโยชน์ของการเลี้ยง ทารกด้วยนมแม่	จำนวน	ร้อยละ
ประหยัด	235	35.66
ทารกฉลาดแข็งแรงเลี้ยงง่าย	101	15.33
มีความผูกพันใกล้ชิด	88	13.35
สุขภาพมารดาแข็งแรง	87	13.20
สะดวกไม่ต้องเตรียม	85	12.90
ทารกได้รับภูมิคุ้มกัน	56	8.50
ลดโอกาสเป็นมะเร็งเต้านม	5	0.76
ไม่ทราบ	2	0.30
รวม	659	100.00

วิจารณ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เพื่อที่จะให้ทราบถึงอัตราความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในครรภ์ที่ผ่านมา รวมทั้งปัญหาที่แท้จริงว่าเพราะเหตุใดที่ทำให้เกิดความล้มเหลว สิ่งที่น่าสนใจในอนาคต คือมารดาทุกคนต้องเลี้ยงทารกด้วยนมแม่คือ อย่างน้อยต้องนานกว่า 4 เดือน ภายหลังคลอด เนื่องจากการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ให้ประโยชน์ต่อมารดาและทารกมากมาย^{1,2}

พบว่าในแต่ละประเทศจะมีความชุกของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่และปัจจัยที่มีผลของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ต่างกันออกไปซึ่งขึ้นอยู่กับค่านิยม สังคม ความเอาใจใส่ของผู้รับผิดชอบ รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจของประเทศ^{3,9}

งานวิจัยครั้งนี้กลุ่มมารดาส่วนใหญ่ มีสถานภาพดังต่อไปนี้ การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา มีภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวค่อนข้างต่ำ มารดาบางกลุ่มต้องทำงานนอกบ้าน

ดังนั้นผลของการวิจัยครั้งนี้จะสามารถสะท้อนถึงภาพรวมของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ได้ค่อนข้างชัดเจน

ผลของการวิจัยพบว่า ภาวะความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในครรภ์ที่ผ่านมา ร้อยละ 51.14 แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลที่ได้มาพบว่า ความตั้งใจของมารดาที่จะพยายามเลี้ยงทารกด้วยนมแม่นั้นสูงพบว่ามีมารดาถึงร้อยละ 96.51 ที่ทารกได้รับการเลี้ยงด้วยนมแม่ (มารดาเลี้ยงทารกด้วยนมแม่อย่างเดียวร้อยละ 86.80 และมารดาที่เลี้ยงทารกด้วยนมแม่ร่วมกับนมผสมร้อยละ 9.71) แต่พบว่าการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ไม่ถูกวิธีคือ ไม่สามารถเลี้ยงทารกด้วยนมแม่อย่างเดียวได้นานมากกว่า 4 เดือน ทั้งนี้เพราะมีความจำเป็นทางครอบครัว และสังคมมีผลต่อการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่

ปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในการศึกษานี้เกิดจากภาวะเศรษฐกิจที่ไม่ดีทำให้มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาดูแลทารกเท่าที่ควร ซึ่งพบว่าเป็นปัจจัยเดียวกับการศึกษาของ Essex และคณะ⁴ และ Bourgoin และคณะ⁶ ดังนั้น

แนวทางแก้ไขเพื่อลดอัตราความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ คือความร่วมมือของภาครัฐ และเอกชน ควรจะออกกฎให้ที่ทำงานจัดสถานที่สำหรับมารดาให้เหมาะกับการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ และจัดสถานที่สำหรับเด็กอ่อนในที่ทำงาน เพื่อมารดาจะได้มีเวลาให้นมทารกในช่วงพัก ซึ่งจะช่วยลดอัตราภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ได้ เหมือนกับการศึกษาของ Escriba และคณะ⁵ พบว่ามารดาที่ทำงานนอกบ้านสามารถเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ได้ในที่ทำงาน ทำให้ภาวะล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ลดลง

นมแม่ไม่เพียงพอเป็นปัจจัยรองลงมาของความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ ซึ่งแสดงถึงการให้นมทารกของมารดานั้นอาจไม่ถูกต้อง เพราะการให้ทารกดูดนมมารดาจะเป็นการกระตุ้นที่ดีที่สุดในการที่จะสร้างน้ำนมเพิ่มขึ้น เมื่อเลี้ยงทารกไม่ถูกวิธีจะทำให้การสร้างน้ำนมของมารดาลดลงเรื่อย ๆ จนในที่สุดน้ำนมของมารดาไม่พอกับความต้องการของทารก จึงหยุดและเปลี่ยนไปให้นมผสมแทน ดังนั้นการให้ความรู้และความเข้าใจแก่มารดาจะช่วยลดปัจจัยดังกล่าวนี้ได้ นอกจากนี้การดูดหัวนมของมารดาที่ไม่ถูกวิธีจะมีผลเสียตามมา เช่น อักเสบของเต้านม และหัวนม ซึ่งก็เป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้หยุดการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ แนวทางแก้ไข คือสูติแพทย์และบุคลากรทางสาธารณสุข จะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจ และกระตุ้นแรงจูงใจ ในการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ รวมทั้งแนะนำวิธีที่ถูกต้องของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ตั้งแต่ในช่วงที่หญิงตั้งครรภ์มาฝากครรภ์ และตรวจดูลักษณะของหัวนม ว่ามีลักษณะผิดปกติที่จะขัดขวางต่อการให้ทารกดูดนมหรือไม่ เช่น หัวนมแบน ล้น บอด บุ่ม ซึ่งจะต้องแนะนำวิธีแก้ไข และรักษาตั้งแต่ในช่วงขณะตั้งครรภ์

การปฏิเสธการดูดนมของทารกก็พบเป็นปัจจัยหนึ่งของความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ เป็นพฤติกรรมของทารกเมื่อให้ดูดนมมารดา จะแสดงอาการต่าง ๆ เช่น ไม่ยอมดูด อมหัวนมไว้เฉย ๆ โดยไม่มีปฏิกิริยาการดูด ร้อง สายหน้าหนีจากนมมารดา แต่เมื่อเปลี่ยนให้

ดูตนเองเหมาะสมทารกจะหยุดร้อง หยุดปฏิบัติการต่าง ๆ จะหันมาดูดนมผสมทันทีที่ภาวะนี้อาจจะเกิดได้จากการที่ทารกเคยดูดนมผสมมาก่อนในระยะแรกภายหลังคลอด ซึ่งหัวนมดังกล่าวจะแข็ง และมีรูปร่างยาว เมื่อเทียบกับหัวนมมารดา ที่สั้นและอ่อนนุ่มกว่า นมจากขวดจะไหลเข้าปากทารกได้อย่างง่ายดาย โดยไม่ต้องใช้ปฏิบัติการดูดเช่นเดียวกับการดูดนมของมารดา เมื่อทารกกลืนมาดูดนมของมารดาอาจทำให้ทารกปฏิเสธการดูดนมมารดาได้ การหลีกเลี่ยงการดูดหัวนมยางจึงเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันปัญหาดังกล่าว

นอกจากนี้พบว่าความตั้งใจและความเข้าใจของสามีต่อการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่มีผลชัดเจนต่อการส่งเสริมให้มารดาเริ่มที่จะเลี้ยงทารกด้วยนมแม่⁷ ดังนั้นสูติแพทย์และบุคลากรทางสาธารณสุข จะต้องทำหน้าที่แนะนำประโยชน์ และผลดีที่มีต่อมารดาและทารกให้สามีเข้าใจ เพื่อจะเป็นผู้ส่งเสริมต่อการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ด้วย

สำหรับกลุ่มหญิงตั้งครรภ์ที่ไม่ได้เลี้ยงทารกด้วยนมแม่เลยมีจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 3.49 เนื่องจากปัญหาที่หัวนมหรือเต้านม ไม่มีน้ำนมและปัญหาจากการทำงาน ซึ่งมีแนวทางแก้ปัญหา เช่นเดียวกับข้างต้น

โรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี ส่งเสริมให้เลี้ยงทารกด้วยนมแม่หลังคลอดทุกคน แต่จากการศึกษาพบว่าหญิงตั้งครรภ์ร้อยละ 2.58 ไม่เคยได้รับความรู้หรือได้รับคำแนะนำการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่เลย เนื่องจากหญิงตั้งครรภ์กลุ่มศึกษาในครรภ์ที่ผ่านมา ไม่ได้ฝากครรภ์และคลอดที่โรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี ทุกคน

งานวิจัยเรื่องนี้ ไม่ได้เก็บข้อมูลโดยการสำรวจจนหญิงหลังคลอดทันทีและติดตามตั้งแต่หลังคลอด เป็นการเก็บข้อมูลจากการสอบถามผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย โดยเป็นข้อมูลของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ในครรภ์ที่ผ่านมา ซึ่งจะเป็นข้อด้อยของการเก็บข้อมูลลักษณะนี้มีข้อจำกัด ในแง่ของข้อมูลบางอย่าง ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย อาจจำไม่ได้ชัดเจน โดยเฉพาะข้อมูลที่แสดงเป็นจำนวนตัวเลข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัยครั้งนี้ คือ

จะเกิดประโยชน์ต่อประเทศในการส่งเสริมการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา ลดปัญหาสังคม ช่วยลดการสูญเสียทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการนำเข้านมผสมและที่สำคัญคือ การทำให้เด็กไทยมีคุณภาพเนื่องจากได้ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ ซึ่งจะได้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อลดอัตราความล้มเหลวของการเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ผู้รายงานขอขอบคุณ นายแพทย์พนัส พฤกษ์สุนันท์ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 4 ราชบุรี ที่อนุญาตให้ทำการศึกษาและเผยแพร่รายงานนี้และขอขอบคุณนายแพทย์ชลทิศ อุไรฤกษ์กุล ผู้อำนวยการโรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี ที่มีส่วนช่วยสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องฝากครรภ์ โรงพยาบาลแม่และเด็กราชบุรี ที่มีส่วนช่วยในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. ไกรสิทธิ์ ดันติศิริพันธ์. การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่ : จุดเด่น และแนวทางป้องกัน ใน : วันดี วรวิทย์, เพียรวิทย์ ดันติแพทย์เวกุล, พรพิมล บัวประดิษฐ์, อุมภาพร สุทัศนวรฤทธิ, เกศรา อัครามงคล, บรรณาธิการ. โรคระบบทางเดินอาหาร และโภชนาการในเด็ก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2534 : 249-59.
2. วีระพงษ์ ฉัตรานนท์. การเลี้ยงทารกด้วยนมแม่. ใน : ประพุทธ ศิริบุญย์, อรพล บุญประกอบ บรรณาธิการ. ทารกแรกเกิด. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร ; เรือนแก้วการพิมพ์, 2533 : 21-6.
3. Sayers G, Thornton L, Corcoran R, Burke M. Influences on breast feeding initiation and duration. Irish J Med Science 1995 ; 164 : 281-4.
4. Essex C, Smale P, Geddis D. Breastfeeding rates in

- New Zealand in the first 6 months and the reasons for stopping. New Zealand Med J 1995 ; 108 : 355-7.
5. Escriba AV, Mas PR, Colomer RC. The duration of breastfeeding and work activity. Anales Espanoles de Ped 1996 ; 44 : 437-41.
6. Bourgoin GL, Lahaie NR, Rheume BA, Berger MG, Dovigi CV, Picard LM, et al. Factor influencing the duration of breastfeeding in the Sudbury region. Canadian J Public Health 1997 ; 88 : 238-41.
7. Scott JA, Binn CW, Aroni RA. The influence of reported paternal attitudes on the decision to breastfeed. J Ped & Child Health 1997 ; 33 : 305-7.
8. Holmes W, Phillips J, Thorpe L. Initiation rate and duration of breast feeding in the Melbourne aboriginal community. Australian & New Zealand J Pubic Health 1997 ; 21 : 500-3.
9. Barber CM, Abernathy T, Steinmetz B, Charlebois J. Using a breastfeeding prevalence survey to identify a population for targeted programs. Canadian J Public Health 1997 ; 88 : 242-5.
10. รณชัย อธิสุข, ดิฐกานต์ บริบูรณ์หิรัญสาร, วณิดา วิโรจน์กุล. ขนาดตัวอย่าง, ใน : รณชัย อธิสุข, อรวรรณ คีรีรัตน์, พรรณเพ็ญ รัตติกาลสุขะ, บรรณาธิการ. ระเบียบการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : ราชวิทยาลัยสูตินรีแพทย์แห่งประเทศไทย, 2541 : 334-46.